

УДК 373.3/.5.016:81'243+159.955
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-30>

Вадим КАЛІНІН,
orcid.org/0000-0001-8254-5482
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри методики викладання навчальних предметів
Комунальної установи «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
(Житомир, Україна) vadimkalinin76@gmail.com

Лариса КАЛІНІНА,
orcid.org/0000-0002-1106-7329
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри міжкультурної комунікації та іноземної освіти
Навчально-наукового інституту іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна) prof.kalinina@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПАНОРАМНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті порушується проблема формування педагогічного мислення майбутнього вчителя іноземної мови як важливої умови реалізації Концепції «Нова українська школа». Висвітлено необхідність формування цього типу мислення майбутніх учителів іноземної мови, які повинні підготувати учнів закладів загальної середньої освіти України до успішної трудової діяльності, професійного та приватного життя.

З'ясовано потреби змін у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови у закладі вищої освіти. Зосереджено увагу на недостатності передачі знань і педагогічного досвіду традиційним інформаційно-алгоритмічними методом.

Уточнено сутність формування панорамно-педагогічного мислення у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови. Перераховано вміння панорамного педагогічного мислення, якими повинен володіти майбутній вчитель у стінах закладу вищої освіти.

Розкрито особливості професійної підготовки вчителя іноземної мови нового покоління під час проведення інтерактивних методичних майстерень з курсу «Методика викладання англійської мови». Розроблено поетапно методику формування панорамно-педагогічного мислення студентів. Описано етапи теоретичної та практичної професійної підготовки майбутніх вчителів на основі методологічного підходу, що передбачає володіння студентами інтегрованими з іншими дисциплінами принципами методології і науковими принципами.

Розглянуто можливості самостійного оволодіння студентами теоретичними знаннями у різних режимах роботи.

Запропоновано новітні технології теоретичної і практичної професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, які спрямовані на активізацію розумової діяльності студентів та розвиток панорамно-педагогічного мислення.

Експериментально доведено ефективність самостійного освоєння теоретичних знань як засобу занурення в професію, збільшення пізнавальної, дослідницької і предметно-практичної діяльності.

З'ясовано можливості формування панорамно-педагогічного мислення майбутніх учителів іноземної мови під час наскрізної педагогічної практики в школі на другому та третьому курсах навчання.

Наголошено на створенні спеціально-організаційних завдань, які надають можливість студентам проявити власну творчість та створити нові навчальні матеріали, засоби навчання, розробити технології навчання.

Доведено що формування панорамного мислення під час професійної підготовки студентів дозволяє їм побачити весь об'єм необхідних змін й інновацій в рамках Концепції «Нова українська школа» в цілому завдяки гнучкій самоосвіті і саморозвитку.

Ключові слова: панорамно-педагогічне мислення, професійна підготовка, Концепція «Нова українська школа», інноваційні технології, самоосвіта, креативність, наскрізна педагогічна практика.

Vadym KALININ,
orcid.org/0000-0001-8254-5482
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Methods of Teaching Subjects
Municipal Institution "Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute"
of Zhytomyr Regional Council
(Zhytomyr, Ukraine) vadimkalinin76@gmail.com

Larysa KALININA,
orcid.org/0000-0002-1106-7329
Candidate of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Intercultural Communication and Foreign Language Education
Educational and Scientific Institute of Foreign Philology of Ivan Franko Zhytomyr State University
(Zhytomyr, Ukraine) prof.kalinina@gmail.com

THE FORMATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PANORAMIC-PEDAGOGICAL THINKING IN THE CONTEXT OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article touches upon the problem of the future foreign language teachers' panoramic-pedagogical thinking formation during their professional training in view of the Concept "New Ukrainian School".

It is said in the article that the challenges of the 21st century require highly qualified many-sided specialists, who are able to make independent decisions, find solutions in any professional situations, cooperate with Ukrainian and foreign partners.

It is stated that only a new generation teacher is capable to cope with the new tasks of the school reform, to realize successfully the aims of developing school learners' intercultural communicative competence.

The authors of the article claim that traditional forms of future foreign language teachers' professional training at the university can't fully satisfy the needs of the New Ukrainian School.

The necessity of future foreign language teachers' panoramic-pedagogical thinking formation during their professional training is considered.

The article highlights the skills of panoramic-pedagogical thinking which the students should have.

The authors worked out the stages of panoramic-pedagogical thinking skills formation on the basis of the course "Methods of Teaching English".

A particular attention is paid to the students' independent getting theoretical knowledge on the course with the help of suggested innovative techniques. The experience and effectiveness of such a form of future foreign language teachers' professional training was experimentally proved.

The article substantiates the possibilities of the students' panoramic-pedagogical thinking formation during their practice at school, which takes place throughout the whole methodology course. The importance of specifically-organised tasks, which enable future foreign language teachers to demonstrate their creativity, ability to design new teaching aids and teaching materials, to work out innovative techniques has been noted.

It is proved that panoramic-pedagogical thinking formation during future teachers' professional training gives them an opportunity to perceive innovations and changes of New Ukrainian School entirely thanks to the learners' self-education and self-development.

Key words: panoramic-pedagogical thinking, professional training, the Concept "New Ukrainian School", innovative techniques, self-education, creativity, school practice.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток економіки, політики, науки і культури в Україні вимагає висококваліфікованих спеціалістів, конкурентоспроможних, які володіють інформаційно-комунікативними технологіями, вміють швидко та творчо реагувати на виклики сьогодення, самостійно приймають рішення під час співпраці зі своїми колегами, здатні обмінюватися досвідом з зарубіжними партнерами та вдосконалюватися впродовж життя.

Успішна самореалізація кожного українця в умовах сучасного інформаційного і полікультурного суспільства, досягнення життєвого успіху

залежить від рівня їх освіти, який повинен задовольняти потреби теперішнього часу.

Базова освіта, яку отримує людина у молодому віці у школі має бути підґрунтям для реалізації власних цілей та завдань у трудовій діяльності, професійному та приватному житті. Не випадково, сучасні освітні стратегії в Україні основний акцент роблять на реформі шкільної освіти, основні засади якої викладено в Концепції «Нова українська школа» (НУШ).

Мета НУШ – виховати іноватора та громадянина, формування в нього / неї компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської

активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації (Закон України, 2017: 3).

Реалізація мети базової освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах, зазначених у Державному стандарті, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898, що наголошує: «випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; здатний до підприємливості й ініціативності; має уявлення про світобудову; бережно ставиться до природи; безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки; дотримується здорового способу життя» (Державний стандарт, 2013: 1).

Згідно Державного стандарту, випускники закладів загальної середньої освіти України повинні мати достатнє володіння іноземною мовою, яка не тільки розширить їх можливості у повсякденні та професійно-трудовій комунікації з іншомовними громадянами та забезпечить обмін досвідом і можливості діяльній співпраці, але і допоможе зрозуміти відмінності культурного підґрунтя носіїв іноземної мови та усвідомити власну мовно культурну унікальність і цінність.

Підготувати таких випускників можуть тільки вчителі нового покоління, які добре володіють технологіями XXI століття, отримали свободу навчати, обирати навчальні матеріали, імпровізувати, експериментувати і володіють панорамним мисленням в процесі якого відбувається подолання еволюційної обтяженості людського менталітету, з'являється здатність сприймати новизну, яка не входить в систему його / її уявлень (Core curriculum, 2020: 7). Саме вчитель з панорамним мисленням, власним баченням перспектив, здатен виконати завдання Нової української школи. Підготувати такого вчителя – задача закладу вищої освіти, саме тому **метою** цієї статті є спроба показати можливості формування панорамного-педагогічного мислення майбутнього вчителя іноземної мови під час професійної підготовки у виші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Панорамне (грец. *pan* – весь, *horama* – вид) мислення вважається новим науковим поняттям. Учені визначають панорамність як уміння долати вузькість поля свідомості й бачити велику кількість явищ, деталей, фактів одночасно, знаходити

їх взаємозв'язок і взаємозалежність, а також здатність використовувати ці явища для створення різноманітних нових сполук, комбінацій з цих же елементів (Тимохов, 2015: 5; Sluszkiewicz, 2011: 8).

На думку психологів, панорамне мислення об'єднує в собі відразу декілька типів мислення, таких як системне, латеральне, нестандартне, творче, винахідливе тощо. Всі ці типи мислення властиві шкільному вчителю будь-якого предмета, який приводить до життя вимоги НУШ, тому є сенс говорити про панорамно-педагогічне мислення як новий стиль педагогічного мислення вчителя невід'ємну якість його / її особистості.

Більш того, в сучасному світі, наповненому різноманітною інформацією, відбувається зміщення пріоритету професійної підготовки з набуття знань в сторону навчання майбутнього вчителя мислити по-новому.

У проведеному нами аналізі педагогічної літератури професійної підготовки вчителя, зокрема робіт О. Є. Антонової, Н. С. Ніколаєвої, О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, О. А. Дубасенюк, Н. Е. Майер, В. Г. Редька, В. В. Черниш та інших, представлені різноманітні підходи та методи традиційного формування професійних компетентностей вчителя. Не применшуючи досягнень досліджень вище згаданих авторів, ми хочемо підкреслити, що передача знань і викладацького досвіду традиційними інформаційно-алгоритмічними методами вимагає репродуктивного відтворення. Однак особливості відомостей вимагають значного розширення горизонту індивідуального єднання студентів, відмову від однолінійного, поверхневого сприйняття явищ, фактів, що не дозволяють майбутньому вчителям найповніше виразити себе в творчості. Настав час сприймати факти діяльній, у нашому випадку, згідно рекомендації НУШ, в цілісності та взаємозв'язку розуміти внутрішній сенс всіх ключових компетентностей, принципів і підходів, продиктованих НУШ, передбачивши можливі варіанти появи різних парних педагогічних ситуацій, що і становитиме ймовірне поле панорамно-педагогічного мислення.

Виклад основного матеріалу. В рамках Болонської конвенції майбутні випускники закладів вищої освіти повинні бути мобільними, готовими до невизначених педагогічних ситуацій і тих, що вимагають вміння робити правильний вибір з відомих альтернатив, бачити діапазон інших можливих варіантів, прогнозувати наслідки вибраних варіантів.

Наш більш ніж 30-річний досвід роботи показав, що формування професійної компетентності

майбутнього вчителя іноземної мови полягає не лише в тому, щоб навчитись вирішувати педагогічні задачі, але і в тому щоб розуміти причини їх виникнення, бачити в приватному спільне, сприймати такі ситуації у їх цілісності і взаємозв'язку.

Для реалізації цих цілей одних репродуктивних вмінь недостатньо. Шкільний вчитель нового покоління повинен володіти рядом вмінь панорамного мислення, а саме:

- критичного осмислення педагогічних проблем, що виникли, а також критичного ставлення до встановлених, загальноприйнятих істин і нових ідей;

- швидко перемикається до подолання мовних бар'єрів, адаптуватися до нових комунікативних мовленнєвих ситуаціях спілкування;

- сприймати новизну у вивченні іноземної мови, що не входить в систему його / її уявлень;

- знаходити нову інтерпретацію застосування фонових знань, які раніше не використовувалися;

- оцінювати педагогічну ситуацію об'ємно і водночас з різних сторін;

- автоматично з'єднувати різні елементи ситуацій, що виникли для максимально швидкого досягнення цілі;

- керувати ризиками які виникають під час навчання іноземної мови.

Досить важливим фактором в професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови є наявність у нього / неї потреби в нових ідеях, готовності працювати з новим реальним баченням проблем / труднощів там, де інші їх не бачать, бути налаштованим на творчий пошук інноваційних технологій в спілкуванні. Звідси стає очевидним, що професійна підготовка майбутнього вчителя на етапі закладу вищої освіти повинна бути також орієнтована на безперервне самовдосконалення вчителя, усвідомлення власної здатності до швидкої переорієнтації, до активного сприйняття нетрадиційного, що і буде свідчити про наявність у нього / неї панорамного педагогічного мислення.

У 2021–2022 навчальних роках у Навчально-науковому інституті іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка була розроблена методика розвитку панорамного педагогічного мислення студентів на базі курсу «Методика навчання англійської мови», яка складається з теоретичної і практичної професійної підготовки майбутніх вчителів.

Теоретична підготовка проводилась в двох етапах на основі методологічного підходу, який передбачає наявність в студентів системи вмінь по накопиченню і розширенню знань на основі оволодіння основними принципами методології

і науковими методами пізнання, інтегрованими ними з громадських дисциплін і дисциплін психолого-педагогічного напрямку. Використовуючи знайомі або емпіричні методи дослідження, майбутні вчителі самостійно добували необхідні знання з теми, що вивчалася, згідно завдання методиста відшукували відповіді на поставлені завдання, знаходили необхідні матеріали для підтвердження і ілюстрації своїх теоретичних припущень.

Практика показала, що самостійна робота з ознайомлення з новою темою може бути як до аудиторною роботою, так і після неї. У обох випадках у майбутніх вчителів формуються навички автономної освіти: під час роботи з першоджерелами, одномовними словниками, інтернет джерелами, під час аналізу підручників англійської мови за певними завданнями, порівняння і знаходження відмінностей в парних методах, термінах тощо. Кількість завдань варіюється в залежності від складності теми і думки методиста. Наведемо приклади завдань для теоретичної підготовки майбутнього вчителя з теми «Teaching speaking»:

Task 1. Independent Searching Tasks

Individually work with monolingual dictionaries, reference literature and Internet sources available and come up with definitions of the following notions:

- Speaking competence;
- Spoken production;
- Spoken interaction;
- Dialogical unit;
- Communication;
- Information gap;
- Opinion gap;
- Simulation.

Task 2. Analyse Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) and write down its requirements in terms of developing spoken production and spoken interaction for different levels of language proficiency: A1, A2, B1+, B2.

Task 3. Find linguistic characteristics of all types of spoken production studied at school (a piece of description, a piece of narration, a piece of information, a piece of argumentation) and spoken interaction and present them to your fellow students

Task 4. Analyse the English textbook you worked with at school to fill in the chart below. Summarize the results in writing a commentary of 100–150 words (таблиця 1).

Task 5. Find the information to explain differences between:

- Speaking and communication;
- Debates, discussions and disputes.

Таблиця 1

The author of the textbook	Types of spoken production presented				Modes of spoken interaction			
	description	narration	information	argumentation	pair	small group	teams	the whole class

Другий етап саморозвитку професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови відбувається в аудиторії під керівництвом методиста.

Ми відмовились від традиційно прийнятих лекцій, замінивши їх на методичні майстерні англійською мовою, що дозволило нам бути мобільними під час планування професійної підготовки. У рамках визначених програмою модулів, майбутнім вчителям пропонувались завдання на активізацію розумової діяльності студентів, розвиток професійного мислення, що вимагає від них критичного підходу, інтеграції наявних фонових знань, а також вмінь інтерактивного спілкування англійською мовою. Опорою для такого роду завдань слугували відеофрагменти з уроків англійської мови, проблемні методичні завдання, педагогічні кейси, аудіо і відео дискусії вчених, вчителів по різноманітним проблемам методики тощо.

Наведемо приклади завдань по темі «Classroom management». Першим завданням методичної майстерні завжди є проблемне завдання, типу

brainstorm / brainwrite / brainwalk з метою «занурення» студентів в тему заняття.

Task 1. Yesterday a novice teacher invited his colleagues to a demonstration lesson in which he promised to show a learner-based class. What do you think his colleagues expected to see?

Вислухавши можливі відповіді студентів, методист дає друге завдання:

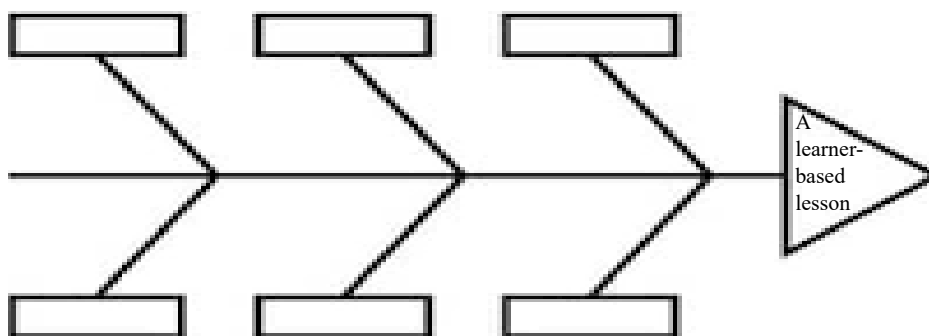
Task 2. After this lesson, many teachers were bewildered and said: It's an ordinary lesson. Why did he say "it is learner centered?"

Comment on teachers' saying. Were their expectations confirmed? If not why?

Task 3. Watch videofragments of two English lessons and identify a learner-based lesson. Give reasons for your choice.

Task 4. In groups of 3, read how different scientists define a learner-based classroom and make a list of its characteristics.

Task 5. In the whole group, using Fishbone technique come up with your ideas of a good learner-based lesson.

Task 5. Look back at your school experience. Were your English lessons learner-based? Share your experience with others.

Після вивчення декількох модулів одного семестру, ми запропонували студентам анкету з ціллю виявити ефективність такого способу отримання знань. 100% студентів висловилися на користь проведення практичних методичних майстерень замість теоретичних методів. 96% майбутніх вчителів схвалили інтерактивну співпрацю на методичних майстернях у різних режимах, пояснюючи це тим, що колективне вирішення проблеми сумує в собі всі індивідуальні альтернативи, що окрім

теоретичних знань вони також знайомляться з можливими технологіями, які можуть бути використаними при роботі в школі. 94% респондентів висловилися на користь самостійних пошукових завдань, мотивуючи це тим, що знання отримані самостійно в результаті виконання спеціально організованих завдань надовго залишаються у пам'яті. На питання про доцільність самостійної пошукової роботи, думки розділилися: 52% студентів висловилися на користь попереднього знайомства з темою, що робить їх участь в студентській методичній майстерні більш усвідомленою, тоді як 48% майбутніх вчителів вважає, що

наступна самостійна робота з теми допомагає їм систематизувати всі отримані знання і розширити їх за рахунок поповнення відсутніх.

Результати анкетування показали, що організована таким чином теоретична професійна майстерня є ефективним засобом досягнення спільних і глибоких знань, посилення розвивальної функції навчання, включення студентів у самостійний навчально-пізнавальний процес, що сприяє зближенню пізнавальної, дослідної і предметно-практичної діяльності.

Практична частина професійної підготовки майбутнього вчителя англійської мови здійснювалась під час наскрізної педагогічної практики в школі на II і III курсах, під час яких студенти також виконували завдання для розвитку панорамно-педагогічного мислення.

Наскрізна педагогічна практика, коли студенти спостерігають за процесом навчання іноземної мови, дозволяє їм сполучати знання, отримані самостійно, з їх практичним застосуванням в школі. Самостійність в професійній підготовці в даному випадку полягає в виконанні спеціально організованих завдань спостереження («observation tasks»), обговорення побаченого на уроках зі школярами, методами анкетування вчителів англійської мови в школі щодо питань, що цікавлять, анкетування учнів з ціллю виявлення труднощів, преференцій тощо.

На педагогічній практиці на III курсі, коли майбутні вчителі виконують функцію асистента вчителя, вони отримують можливість не лише критично оцінювати роботу учнів, що вивчають англійську мову, але й усвідомити і оцінити

власну професійно-методичну компетентність, важливість отриманих теоретичних знань для виконання творчої продуктивної діяльності.

Наш досвід показує, що самостійно сформоване теоретичне мислення сприяє породженню продуктивного творчого мислення студентів як компонента панорамного педагогічного мислення. Творчий компонент визначає здатність майбутніх вчителів до виділення новаторських ідей реформи НУШ: аналіз педагогічних ситуацій які виникають на уроці, і знаходження нових неординарних способів їх вирішення у вигляді створення власних творчих продуктів. Студент – асистент вчителя сам визначає, в якій області вивчення іноземної мови учні певної вікової групи відчувають труднощі і розробляють шляхи їх попередження й усунення. Таким чином з'являються новітні технології навчання, навчальні матеріали і засоби навчання, що свідчить про наявність у них панорамного мислення.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, ми цілком переконані в тому, що головною цінністю професійно-методичної підготовки майбутніх вчителів англійської мови у закладах вищої освіти є формування в них необхідності і можливості вийти за рамки того, що вивчається, здатність самостійно визначити динаміку формування ключових компетентностей учнів засобами іноземної мови, яка впливає на вибір та адаптацію існуючих методів і підходів та прагнення створити власний продукт. Саме панорамне мислення дозволяє побачити весь обсяг необхідних змін та інновації в рамках Концепції «Нова українська школа» в цілому завдяки глибокій самоосвіті і саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: згідно з Постановою КМ № 538 від 07.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.01.2022)
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 19.01.2022).
3. Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.01.2022)
4. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/831/83117/Inoz_mov_5-9-kl_Redko_ta_in_14_07.pdf (дата звернення 22.01.2022)
5. Тимохов О. В. Панорамне мислення, як дієвий інструмент у формуванні новітніх соціокультурних концептів. Філософські науки. №12/1(17), 2015. С. 86–90.
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge University Press, 2003. 260 p.
7. Core curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor's Level. Типова програма «Методика навчання англійської мови. Освітній ступінь бакалавра». Івано-Франківськ. «НАІР», 2020. 126 с.
8. Tomasz Sluszkiewich «On What Panoramic Thinking Means». Comment to Draft Communique 63rd United Nations Annual DPI/NGO Conference Advance Global Health; Achieve the MDGs, 2011. URL: <https://panorath.wordpress.com/2011/05/13/for-the-panoramic-thinking-to-be-grasped-better/> (дата звернення 23.01.2022).

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity: zghidno z Postanovoiu KM № 538 vid 07.08.2013. [State standard of basic and full general secondary education: according to Resolution of the Cabinet of Ministers No. 538 dated 07.08.2013.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (application date: 20.01.2022) [in Ukrainian].
2. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (application date: 19.01.2022) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy №2145-VIII vid 05.09.2017 «Pro osvitu» [Law of Ukraine No. 2145-VIII dated September 5, 2017 “On Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (application date: 15.01.2022) [in Ukrainian].
4. Modelna navchalna prohrama «Inozemna mova 5-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity (avtory: Redko V. H., Shalenko O. P., Sotnykova S. I., Kovalenko O. Ya., Koropetska I. B., Yakob O. M., Samoiliukevych I. V., Dobra O. M., Kior T. M.) [Model curriculum “Foreign language grades 5-9” for general secondary education institutions]. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/831/83117/Inoz_mov_5-9-kl_Redko_ta_in_14_07.pdf (application date: 22.01.2022) [in Ukrainian].
5. Tymokhov O. V. Panoramne myslennia, yak diievyi instrument u formuvanni novitnikh sotsiokulturnykh kontseptiv [Panoramic thinking as an effective tool in the formation of the latest sociocultural concepts]. *Filosofski nauky*. No 12/1(17), 2015. S. 86–90 [in Ukrainian].
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge University Press, 2003. 260 p.
7. Core curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor’s Level. Typova prohrama «Metodyka navchania anhliiskoi movy. Osvitnii stupin bakalavra». Ivano-Frankivsk. «NAIR», 2020. 126 s.
8. Tomasz Sluszkiewich «On What Panoramic Thinking Means». Comment to Draft Communique 63rd United Nations Annual DPI/NGO Conference Advance Global Health; Achieve the MDGs, 2011. URL: <https://panorath.wordpress.com/2011/05/13/for-the-panoramic-thinking-to-be-grasped-better/> (application date: 23.01.2022).